

А.М. Король

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статъе рассматривается понятие « педагогические условия » как совокупность факторов во взаимодействии и

взаємосвязи процесов виховання, навчання і розвитку особистості. Теоретически обосновується і експериментально перевіряється сукупність педагогічних умов з використанням нетрадиційних методів навчання для організації індивідуальних і групових занять з факультативом « Я – творческа́я особистість », забезпечуючих результативність формування готовності учасників до творчої діяльності.

The article deals with pedagogical terms as totality, of factors in interaction and intercommunication of education, training and person developing processes. It has been theoretically substantiated and experimentally checked the totality of pedagogical terms with using of non traditional methods of training for organizing of individual i group classes with elective course " I'm a creative person " providing the resultness of readiness of pupils to creative activity.

Національне відродження України, інтеграція її у світове товариство вимагають створення нової системи освіти, спрямованої на формування творчої особистості учня.

Становлення такої особистості є одним із основних завдань сучасного навчання. Потреба суспільства в особистості, яка б характеризувалася високим рівнем сформованості готовності до творчої діяльності, зумовлена необхідністю розвитку навичок постійного пошуку нової інформації, творчої самоорганізації в навчальній діяльності, установки на нестандартні рішення творчих завдань.

Формування готовності учнів до творчої діяльності вимагає визначення певних педагогічних умов.

В останні десятиріччя проблемою педагогічних умов займалися М.А.Байдан, С.В.Висоцький, Ю.М.Галатюк, Р.С.Гурін, О.О.Козьма, В.О.Мазуріна, Н.С.Савчук, які розглядали ці питання з різних сторін.

С.В.Висоцький розмежує поняття "фактор" та "умови", конкретизує їх специфіку та розкриває сутність психолого-педагогічних умов якісного навчання. В.О.Мазуріна серед умов розвитку творчества розглядає взаємостосунки „учитель-учень” як співробітництво і співтворчість. Необхідною

умовою підвищення творчого педагогічного процесу М.А.Байдан і А.А.Козьма вважають удосконалення практичних занять, автори розкривають сутність та завдання. Виховання високоосвіченої особистості, яка здатна творчо мислити і застосовувати інформаційні технології Р.С.Гурін розглядає можливим за дидактичними умовами впровадження інновацій з використанням гіпертексту. Ю.М.Галатюк, Н.С.Савчук однією з умов нових підходів при викладанні предметів в сучасній школі вважає інноваційний потенціал педагога, який визначається багатьма критеріями. Один з таких критеріїв – творча здатність генерувати нові уявлення та ідеї.

Кожний з авторів розглядав поняття „умови” зі своєї теми дослідження, але не сформулював це поняття. Дійсно, на наш погляд, умова - складне поняття, що існує за допомогою встановлення зв'язків між усіма складовими частинами навчання; фактор - є дискретна (перервна) одиниця. Саме сукупність таких одиниць і складає зміст поняття “умови”, що зумовлені педагогічною специфікою.

Враховуючи творчу орієнтованість нашого дослідження, ми звертали увагу на доцільність взаємодії між мотиваційними, інтелектуальними та емоційними структурами творчої особистості, метою якої є набуття нового знання та утворення продуктів власної творчості.

У ході дослідження ми виходили з того, що формування готовності учнів до творчої діяльності за допомогою нетрадиційних методів навчання потребує визначення педагогічних умов.

Це свідчить про те, що необхідно визначитися у змісті поняття “педагогічні умови”. При цьому ми виходили із такого чинника: поняття “педагогічні умови”, зумовлене вивченням процесів виховання, навчання і розвитку особистості за допомогою сукупності теоретичних та прикладних наук.

З точки зору філософії умова тлумачиться як фактор (латинське factor – чинник), тобто рушійна сила, причина будь-якого процесу.

Як філософська категорія поняття умова відображає універсальні стосунки між суб'єктами спілкування. За межами діяльності ці стосунки не можуть перетворитися на нову

дійсність. Для цього потрібна причина. Тому причинність виконує функцію активного діяльнісного фактора. Саме він з матеріалу умов забезпечує продукування нової дійсності як кінцевого результату .

У контексті соціологічного підходу існує поняття “умови праці”, що передбачає сукупність особливостей засобів праці, забезпечення необхідного середовища, що обумовлює інтенсивність праці .

Нами була розроблена програма формування готовності учнів до творчої діяльності, яка на всіх етапах забезпечувала комплекс педагогічних умов, запровадження яких здійснювалося за допомогою нетрадиційних методів, що орієнтували на подолання стереотипу дій, відмову від авторитарних методів навчання, зовнішньої стратегії, включення механізмів творчої діяльності на основі самодостатності індивідуальної творчості особистості за допомогою імпровізації, системи творчих завдань, вправ та їх інтеграції в цілісний навчально-творчий процес.

Отже, в статті значне місце відводилося реалізації завдань, зокрема:

- забезпечення мети в поєднанні мотиваційних, інтелектуальних та емоційних компонентів творчої діяльності;
- забезпечення нетрадиційних та традиційних методів навчання у формуванні готовності до творчої діяльності з урахуванням особливостей всіх рівнів готовності;
- безперервна взаємодія одного рівня з іншим, що передбачає цілісність формування готовності до творчої діяльності;
- гуманістична, виховна, розвивальна функції, зумовлені формуванням унікального “Я” особистості, необмеженими різноманітними рівнями спілкування та ситуаціями успіху;
- забезпечення міжособистісного спілкування, орієнтованого на індивідуально-утворювальний рівень сформованості готовності.

В основу дослідницької роботи було покладено мету забезпечення змістової суті педагогічних умов у формуванні готовності учнів нетрадиційними методами навчання. Ми виходили з доцільності використання комплексу умов, що

характеризувалися зв'язками між етапами творчої діяльності, а саме:

1. З'ясовувалось значення особистісного досвіду учня, коли імпровізація розглядалася як спосіб спонтанного музикування (варіативно-утворювальний рівень сформованості готовності). Використовувалася педагогічна умова за ознакою самоактуалізації особистості, що передбачає перехід учнів у творчо-діяльнісний та сформованість продуктивного рівня готовності за допомогою власних суджень, аналізу порівнянь та оцінювальних компонентів.

2. Визначалося значення етапу конструювання знань на основі висловлювань у писемній чи усній формах, коли здійснювалося оформлення задуму на основі пізнання завдань виконання музичного твору. Цей етап, зумовлений реалізацією педагогічної умови за джерелом знань, забезпечував сформованість адаптивного рівня готовності як компонента цілісного навчання.

3. Зберігається диференційований підхід, що дозволяє засвоїти особливості стилю композитора, засобів розбудови різноманітних жанрів та стилю. Останнє забезпечується формуванням потреб: пізнавальних (адаптивний рівень сформованості готовності), вищих (продуктивний рівень сформованості готовності), універсальних (забезпечують синтез емоційних та інтелектуальних компонентів, що зумовлено індивідуально-творчим рівнем сформованості готовності).

4. Забезпечується синтетична стадія, що сприяє поєднанню водночас суб'єктивного та об'єктивного через включення парадоксальних прийомів творчої діяльності.

Цей етап визначається змістом педагогічної умови виховання унікального "Я" особистості, що пов'язано з образами фантазії та внутрішньої стратегії дій (індивідуально-утворювальний рівень сформованості готовності), педагогічними умовами за ознакою забезпечення міжособистісного спілкування, індивідуального підходу, зацікавленості учнів, формування самооцінки, рефлексії.

Педагогічні умови за ознакою самоактуалізації особистості, в основу яких покладено ідею використання компонентів спонтанної творчості, передбачала наявність

завдань, змістом яких є оперування сформованими блоками імпровізації: оволодіння клавіатурними кодами, навичками розвитку мелодії, підбору акомпанементу. Система завдань передбачала включення традиційних методів: за джерелами передачі та сприйняття інформації щодо імпровізації; нетрадиційних методів: мозкового штурму, актуалізації образів-ідей.

Педагогічна умова, що зумовлена необхідністю формування знань, реалізується за допомогою ситуацій, що включає формування бажань до пізнання, коли взаємодіє нетрадиційний метод емоційно-образної драматургії з традиційними методами накопичення знань, навичок, вмінь реалізації теоретичних знань у музично-творчій діяльності.

Формування потреб як педагогічна умова включається у формування готовності до творчої діяльності учнів за допомогою встановлення різноманітних форм зв'язків. Цьому сприяє завдання на виконання імпровізацій музичних образів, мімічних сценок на музику сучасних композиторів, імпровізацій ігор “Зустріч з батьками”, “Зустріч з видатними митцями”.

Завдання виконуються за програмою таких нетрадиційних методів: методи психодрами, методи евритміки, ігрові методи, що передбачають стимулювання потреб завдяки вибору зовнішньої стратегії дій.

Акцент на універсальності власного “Я” особистості як педагогічної умови передбачає забезпечення ситуації єдності цілей та мотивів, прояву індивідуальних якостей до творчої діяльності. При цьому реалізується така програма нетрадиційних методів навчання:

- метод емоційно-образної драматургії, застосування якого здійснюється через розгорнуті пояснення та наочність;
- метод кодування інформації в умовах збільшення та узагальнення тематичних блоків (мається на увазі імпровізація на уроках сольфеджіо та в класах музичного інструменту);
- метод декодування інформації за допомогою символів;
- метод самоконтролю з метою визначення здатності учнів до реалізації сформованих теоретичних понять у творчій діяльності.

Забезпечення цих методів у ході індивідуальних та групових занять реалізується шляхом проведення уроків відкритих думок, залучення учнів до реферування, дискусій, діалогу, бесід за “круглим столом”.

Змістовий аспект індивідуальних, групових занять з учнями в процесі проведення факультативу “Я – творча особистість” передбачав оволодіння учнями вміннями, що забезпечували особистісно-орієнтований підхід до вирішення творчих завдань на основі відмови від жорстких педагогічних впливів щодо копіювання зразків творчо-виконавчої діяльності в умовах зростання ваги власної особистості.

Програма факультативу впроваджувалася в навчальний процес учнів 5, 6, 7 класів і реалізувалася в ході групових позакласних годин в обсязі 30 годин (1 година на тиждень).

Тематика факультативу в кожній віковій групі включала загальні питання, які поглиблювалися у зв’язку з переходом у наступний клас.

Окрім того, забезпечувалася організація груп за рівнем підготовки учнів незалежно від класу, в якому вони навчаються, а за інтересами до творчої діяльності, творіння та імпрровізації. Час від часу з метою варіювання формами міжособистісного спілкування склад груп змінювався.

Наприклад, одна з тем заняття факультативу “Я – творча особистість” така:

Тема. Співдружність знань та почуттів у міжособистісному спілкуванні учнів засобами музики (5 годин).

Завдання.

1. Накопичення квоти ідей щодо понять з теорії, історії музики (інтервали, гармонія, лад, тональність, інвенція, соната, варіація, п’єси малої форми, імітація, контрапункт).

2. Визначення загальної характеристики творчої діяльності.

3. Визначення змісту імпрровізації як виду творчої діяльності.

4. З’ясування етапів творчої діяльності.

5. Підбір системи прикладів, забезпечення словесних коментарів, наочності до теоретичних завдань.

6. Прийоми реалізації теоретичних понять у творчу діяльність за допомогою імпровізації: використання альтернативних ідей, актуалізація власної думки, переклад з однієї мови на іншу.

7. Створення нових образів за схемою: узагальнення – децентралізація дій – творчо-практичні навички.

8. З'ясування взаємозв'язку і слів-відношення між поняттями “індивід”, “особистість”, “творча особистість”, “індивідуальність”.

Програма методів навчання

Нетрадиційні методи:

- метод емоційно-образної драматургії, використання якого здійснюється через розгорнуті образно-емоційні пояснення та наочність;

- метод кодування інформації в умовах збільшення та узагальнення тематичних блоків;

- метод декодування інформації за допомогою символів;

- метод самоконтролю з метою визначення здатності учня до реалізації теоретичних понять у творчо-виконавську діяльність.

Впровадження цих методів у ході проведення факультативу може здійснюватися шляхом проведення уроків відкритих думок, залучення учнів до реферування, дискусій діалогу, бесід за "круглим столом".

Педагогічні умови використання нетрадиційних методів навчання такі:

- забезпечення єдності цілей та мотивів;

- формування в учнів потреби до прояву індивідуальних якостей до творчої діяльності;

- формування інтересу до процесуальних компонентів творчої діяльності.

При цьому учні працюють в умовах активного творчого спілкування та пріоритету індивідуальності, самостійності, самобутності дитини як активного носія суб'єктивного досвіду, що склався до впливу спеціально забезпеченого навчання .

Основу процесуальної сторони індивідуальних та групових занять складала сукупність педагогічних умов взаємозв'язку з програмою нетрадиційних методів навчання, що

сприяли забезпеченню пізнання, формування знань, навичок, вмінь творчої діяльності учнів через самопізнання власної позиції, актуалізацію досвіду, саморегуляцію діяльності, оригінальне вирішення творчих завдань, взаємодію комплексу умов, які характеризувалося зв'язками між етапами творчої діяльності. Визначалися значення особистосного досвіду учня, орієнтованого на включення механізмів інтуїції, формування суджень, оволодіння вміннями аналізу та порівнянь конструювання знань, що сприяло реалізації задуму на основі пізнання, диференційованого підходу, зумовленого необхідністю засвоєння спеціальних знань.